

Nr 92.

Af herr Starbäck, om inrättande af nya lektors- och adjunkts-
tjänster.

I skrifvelsen nr 172 vid 1904 års riksdag angående de allmänna läroverkens omorganisation yttrade Riksdagen: »På grund af den uppfattning, som af Riksdagen nyss blifvit uttalad i fråga om borttagandet af särskilda förmåner såsom en gifven följd af likställigheten i löneförmåner mellan lärarna och öfriga tjänstemän, har Riksdagen ansett, att den rätt lärarna för närvarande åtnjuta att för uppflyttning i högre lönegrad som ordinarie räkna sig till godo sin tjänstgöring som extra ordinarie icke bör för dem bibehållas. Den i statsrådsprotokollet uttalade farhågan, att lärarnas befordringsutsikter framdeles ånyo kunde blifva alltför små genom otillräckligheten af antalet ordinarie platser, har Riksdagen funnit för de närmaste åren förebyggd genom det nu i utsikt ställda inrättandet af ett ganska afsevärdt antal ordinarie platser, och *instämmande med föredragande departementschefen i hans uttalade mening, att det endast finnes ett effektivt sätt att förbättra de extra ordinarie lärarnas ställning, nämligen att förse läroverken med ett tillräckligt antal ordinarie platser, har Riksdagen ansett sig kunna förutsätta, att äfven framdeles för sådant ändamål komme att beviljas nödiga anslag, så att de för lärarnas befordran ogynsamma förhållanden, som tidtals varit rådande, ej må åter inträda*». (Kursiveradt af motionären.)

Emellertid befanns det redan år 1907 att ett afsevärdt antal platser måste inrättas om icke det sedan gammalt konstaterade extra-lärareländet åter skulle börja florera. Utan tvifvel med känsla af det förpliktande i härofvän relaterade yttrande i 1904 års riksdagsskrifvelse medgaf också 1907 års Riksdag, att Kungl. Maj:t af de besparingar, som finnas å reservationsanslaget till allmänna läroverken för år 1908 finge använda »de medel som erfordras för inrättande af ett så stort antal ordinarie adjunktsplatser, dock högst 75, som Kungl. Maj:t på grund

af företagen utredning angående behovet af platser och tillgången till kompetenta lärarkrafter kan finna skäligt.»

Vid 1908 års riksdag yttrade statsutskottet följande: »Genom anvisande på sätt ofvan omförmäles af medel till inrättande redan under år 1908 af högst 75 adjunktstjänster utöfver de i 1904 års normalstat beräknade visade sig 1907 års Riksdag biträda den af utskottet då uttalade uppfattning, att behof föreläge af en betydande ökning af lärareplatserna vid de allmänna läroverkena såväl i läroverkens eget intresse, som ock för att på ett effektivt sätt förbättra de extra ordinarie lärarnas ställning. (Kursiveradt af motionären). Nu föreliggande förslag går visserligen vida utöfver, hvad Riksdagen då ansåg vara nödigt för beredande af en snar lättnad i de genom det allt för ringa antalet lärartjänster för såväl läroverken som lärarna uppkomna olägenheterna, men af den i ärendet förebragta utredningen synes framgå, att det föreslagna antalet nya tjänster icke är större än hvad behovet kräfver. Utskottet vill i sådant afseende framhålla, att 1904 års normalstat uppättats efter en medeltalsberäkning af ett elevantal vid de allmänna läroverken af 15,194 man, att lärjungeantalet sedan dess så starkt tillväxt, att detsamma enligt hvad i statsrådsprotokollet meddelas, sedan vårterminen 1906 utgjorde 20,290 eller sålunda omkring 33 procent mera än det till grund för normalstaten lagda antalet. I följd häraf har också någon nämvärd minskning i antalet extra lärare, som läsåret 1903—04 utgjorde 182, men som vid läroverksreformens genomförande beräknades kunna nedbringas till ett 40-tal, icke kunnat ske utan uppgick vid vårterminen 1907 deras antal till 168. Vid sådant förhållande och för att under en längre tid framåt kunna möta den stegring i elevantalet, som allt fortfarande torde vara att förvänta, lär det föreslagna antalet tjänster icke få anses för högt tilltaget. Däremot skulle kunna ifrågasättas, huruvida tillgången på kompetenta sökande till ett så stort antal nya tjänster är tillräcklig för att samtliga platser på sätt beräknats må kunna tillsättas under de närmaste två eller tre åren, utan att anspråken på aspiranternas lämplighet för de olika tjänsterna behöfva nedsättas under de fordringar, som i sådant afseende i normala fall böra uppställas, men har emellertid utskottet, som icke är i tillfälle att ingå i närmare pröfning härutinnan, ej ansett sig böra af sin tvekan i berörda hänseende afhållas från att biträda Kungl. Maj:ts förslag.»

Riksdagen beviljade också medel till 63 nya adjunktstjänster utöfver 1904 års normalstat samt i enlighet med denne till 7 lektors- och 10 adjunktstjänster.

Till 1909 års Riksdag förelåg i statsverkspropositionen förslag

om inrättandet från och med den 1 januari 1910 af 8 lektors- och 6 adjunktstjänster, förutom af en lektorstjänst vid högre allmänna läroverket i Borås. Statsutskottet yttrar härom: »Utskottet anser det af vikt att nya lärarplatser vid de allmänna läroverken ej upprättas i hastigare följd än att tillgången på fullt kompetente sökande för tillsättande af såväl dessa som det antal platser, som på grund af dödsfall och afskedstaganden på vanligt sätt blifva lediga, är så stor, att någon täflan mellan de sökande kan påräknas. Endast under denna förutsättning torde förhoppning finnas, att läroverken kunna erhålla fullt dugliga lärare. Utskottet har därför ansett, att upprättandet af de nya lärarplatserna bör fördelas på flera år än som af Kungl. Maj:t föreslagits och föreställer sig, att tillsättningen för nästa år må kunna begränsas till 4 lektors- och 3 adjunktstjänster.» Detta blef också Riksdagens beslut.

Till 1910 års riksdag föreligger endast förslag om inrättandet af en enda lektorstjänst nämligen vid det nyinrättade gymnasiet i Borås. Departementschefen motiverar detta medelst en skrifvelse från öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk af den 30 september 1910. I denna förklarar sig öfverstyrelsen vilja låta den synpunkt, som af statsutskottet 1909 framhölls, och hvilken jag här ofvan ordagrant återgifvit, vara i främsta rummet bestämmande. »Öfverstyrelsen finner», heter det vidare, »detta så mycket mera ändamålsenligt som öfverstyrelsens egna erfarenheter i nu ifrågavarande afseende, efter det rikliga upprättandet af nya tjänster under de senare åren, gifva vid handen, att ett sparsamt inrättande af nya tjänster vid de allmänna läroverken för närvarande är en förutsättning för en sund rekrytering af den ordinarie personalen vid dessa läroverk. Åtskilliga omständigheter hade nämligen medverkat till att ett ej ringa antal af de tjänster, som under den sista tiden ledigförklarats särskildt i matematisknaturvetenskapliga ämnen, antingen — trots upprepade ledighetsförklaranden — saknat sökande eller ock måst tillsättas utan önskvärd täflan. Till dessa omständigheter hörde i första rummet, att tillströmningen till lärarbanan under tiden närmast före den senast genomförda löneregleringen varit i starkt aftagande, ett förhållande, hvaraf verkningarna för närvarande gjorde sig så mycket mer kännbara, som genom de af Riksdagen under de senaste åren beslutade nya lärartjänsterna ett jämförelsevis stort antal sådana inom en kort tidsperiod behöft tillsättas, hvarjämte bestämmelserna i den nya pensionslagen i afsevärd mån bidragit till uppkomsten af ett ovanligt stort antal lediga tjänster. Därtill komme ytterligare, att sedan antalet lediga platser blifvit större, men antalet sökande samtidigt minskats, dessa senare visat sig mindre benägna att vinna anställning vid läro-

verk i Norrland och i de smärre samhällena, där tjänsterna af olika anledningar ansåges vara mindre fördelaktiga.» Öfverstyrelsen vill dock föreslå 4 nya lektorstjänster hufvudsakligen omfattande humanistiska ämnen, men departementschefen, som anser att inrättandet af dessa lärarplatser icke påkallas af någon trängande nödvändighet, inskränker sig att föreslå det nyssnämnda lektoratet i Borås.

Som man finner af denna korta historik ha vederbörande nu fullständigt bortglömt löftet af 1904; det är icke längre fråga om att se till huruvida extraläraryrkespersonalens antal hålles inom något så när rimliga gränser, mycket mindre att nedbringa det till en så låg siffra af ett 40-tal, som föresväfvade 1904 års lagstiftare. Likaledes har man nu icke något behof af att anställa jämförelse mellan det växande elevantalet och antalet ordinarie platser. Ännu 1904 års Riksdag ville i sin ofvanomnämnda skrifvelse erinra om »att riksens ständer år 1858 funno det böra bland annat föreskrivas, att läroverksstyrelsen i hvarje stift måtte tilläggas rättighet att för hvarje gång lärjungeantalet vid ett läroverk ökades med 30 eller 40, om så lämpligt pröfvades, inkomma med anmälan om behofvet af ännu en ny lärare». Det är påtagligt att Riksdagen härigenom ville kraftigt understryka sin mening om sättet hvarigenom extralärareantalets ökande skulle förebyggas.

I 1911 års statsverksproposition ha vi emellertid kommit så långt, att hela denna fråga förbigås med tystnad och ingen ny lärarplats föreslås.

Att frågan kommit i detta läge är tydligen beroende af statsutskottets yttrande vid 1909 års riksdag. Det innebär att en plats ej bör tillsättas förrän ett tillräckligt antal kompetente sökande finnes att tillgå. Endast då kan läroverkets berättigade kraf på tillräckligt goda lärare tillgodoses. Men om nu någon sanning också ligger i detta påstående, så innebär det icke att Riksdagen, som genom sitt beslut skrifvit under utskottets mening, därmed sagt, att allt tillsvidare är väl bestäldt. Mig synes det snarare innebära, att Riksdagen vill hålla jämnvikt mellan de två intressen, som kunna komma i strid med hvarandra, dels läroverkens intresse att få goda lärarekrafter, dels extralärarnas, som stödjande sig på Riksdagens yttrande 1904 vill ha ett tillräckligt antal platser. Hur man än ser saken, måste det finnas en punkt där båda dessa intressen mötas; detta inträffar, så länge behofvet af platser är konstateradt, såsom nu alltsedan 1907 är fallet, så snart det kan uppvisas, att det finnes ett tillräckligt antal kompetenta sökande. Är detta fallet, bör ett motsvarande antal platser inrättas.

Jag tillät mig vid förra riksdagen belysa frågan medelst ett ytt-

rande i Andra kammaren, till hvilket jag här vågar hänvisa, och slutade jag med att säga, »att det vore ganska lämpligt, om det till nästa riksdag, då frågan om nya lärareplatser kommer före, kunde föreligga en sådan utredning, att Riksdagen då kunde se, hur lång tid det kan taga, innan man verkligen har att påräkna kompetenta sökande till lärarebefattningarna.» Någon sådan utredning föreligger emellertid icke.

Enligt de tabeller^{*)}, som bifogats denna motion, framgår emellertid, att för närvarande tjänstgöra såsom icke ordinarie lärare vid de allmänna läroverken icke mindre än 101 stycken som äro kompetenta att söka ordinarie plats i humanistiska ämnen och 25 som äro kompetenta att söka ordinarie plats i matematisknaturvetenskapliga ämnen. Det synes under sådana omständigheter minst sagdt besynnerligt, att icke en enda ny plats skall böra inrättas. Ty enligt öfverstyrelsens skrifvelse af den 17 februari 1907, som utförligt refereras i statsverkspropositionen 1910, återstår ännu af det behof af ordinarie platser, som då fanns att fylla, 18 lektorat och 9 adjunkturer. Detta behof hade beräknats efter det antal lärjungar som befolkat läroverken vårterminen 1906 eller 20,290; men då antalet lärjungar senaste hösttermin stigit till 22,590, måste nämnda antal platser nu motsvara ett minimibehof.

Man kan häremot invända, att vid ledigförklarandet af vissa platser inga sökande anmäla sig. Detta är sannt; men då å andra sidan till vissa andra platser ett stort antal sökande — till och med 20 å 30 — kan anmäla sig, bevisar ju detta endast, att vissa platser äro mindre eftersökta och gäller detta i all synnerhet långt aflägsna platser, såsom en del norrländska läroverk. Detta missförhållande fordrar säkerligen andra åtgärder för att botas, än ett om också aldrig så långt uppskof med inrättandet af nya ordinarie platser.

Tabellerna visa dessutom att icke mindre än 132 lärarebefattningar vid de allmänna läroverken uppehållas af extra lärare. Det vill med andra ord säga, att 132 lärarebefattningar, ehuru läroverkens behof af dessa är ständigt, icke äro ordinarie. Det är ett långt steg från detta antal till det 40-tal, om hvilket 1904 års reformatorer talade. Om vi också skulle, med tanke på att antalet ordinarie platser betydligt ökats under de år som sedan dess förflutit, anse att det antal extra lärare, som lämpligen bör finnas, kunde höjas till 60, se vi dock att disproportionen mellan detta idealtal och det verkliga är alltför stor.

Slutligen är att märka att af de 236 icke ordinarie lärare som

^{*)} Antalet extra lärare stämmer icke fullt med det i årets statsverksproposition sid. 319 angifna. Skillnaden är emellertid så obetydlig, att den icke inverkar på mitt här förda resonemang.

höstterminen 1910 tjänstgjorde vid de allmänna läroverken icke mindre än 110 voro mer eller mindre inkompetenta. Att detta antal är för stort är påtagligt. Hvar och en, som är något inne i läroverksförhållandena, vet också huru svårt det kan vara att anskaffa vikarier eller extra lärare. Många måste därför anställas som sakna icke blott den formella kompetensen utan hvarje spår af pedagogisk erfarenhet och duglighet. Det är icke säkert, att detta tillstånd är af öfvergående art. Åtskilligt tyder på att tillströmningen till lärarbanan är i sinande och den uppmärksamme iakttagaren kan icke underlåta den reflexionen, att ganska kraftiga åtgärder måste vidtagas, om vi vilja undvika att snart nog ha det ändå sämre ståndt vid våra läroverk än före 1904. Till dess sådant kan ske, synes det mig ytterligt oklokt att underlåta de under nuvarande förhållanden till buds stående åtgärder, som kunna uppmuntra den studerande ungdomen att fortfarande ägna sig åt lärarbanan. Sådana åtgärder anser jag vara, att när ett tillräckligt antal kompetenta sökande finns, inrätta ett så stort antal platser som i enlighet med ett konstateradt behof vid läroverken motsvarar detta antal. Då det ligger utanför en enskild motionärs förmåga att åstadkomma den utredning som erfordras för att få detta antal för närvarande utrönt måste jag härvid nöja mig med det antal som redan år 1907 af öfverstyrelsen angifvits eller 18 lektors- och 9 adjunktstjänster med respektive 4,000 och 3,000 kronors aflöning. Ett eventuellt bifall till min här gjorda hemställan skulle minska anslaget för arfvoden åt extra och vikarierande lärare med 54,000 kronor.

På grund af hvad jag sålunda anført, får jag härmed hemställa,

att Riksdagen, för beredande af medel för upprättandet från och med den 1 januari 1912 af 18 lektors- och 9 adjunktstjänster att på de olika läroverken fördelas på sätt Kungl. Maj:t bestämmer, besluter höja reservationsanslaget till de allmänna läroverken med 99,000 kronor.

Stockholm den 27 januari 1911.

Karl Starbäck.

Tabell 1.

Tabell öfver de lärare, som tjänstgjorde vid rikets allmänna läroverk såsom extra ordinarie höstterminen 1910.

	Vikarierande ämneslärare.						Extralärare.											
	Humanister.			Mat. nat. vet.			Humanister.		Mat. nat. vet.									
	Kompetente.	Inkompetente.		Kompetente.	Inkompetente.	Summa.	Kompetente.	Inkompetente.	Kompetente.	Inkompetente.	Summa.							
	Summa.	Summa.		Summa.	Summa.													
A. Högre allm. lärov.:																		
Stockholm	13		1	4	1	19	15	1	6	1	23							
Landsorten.....	19	32	26	27	3	7	16	17	64	35	50	14	15	9	15	24	25	82
B. Realskolor:																		
Stockholm	2					2	3		2	3								3
Landsorten.....	2*)	4	6	2		10	9*)	12	4	1	4	18						
C. Samskolor.....																		
		3	3		3	9			5		1	6						
Summa	39	36	9	20	104	62	24	16	30	132								

*) Däraf en kvinnlig.

Tabell 2.

H. T. 1910.

	Vikarierande			Extralärare		
	Humanister.	Mat. nat.	Summa.	Humanister.	Mat. nat.	Summa.
Kompetenta	39 *)	9	48	62 †)	16	78
Inkompetenta	36 **)	20	56	24 ††)	30	54
Summa	75	29	104	86	46	132

*) Däraf 9 undervisa äfven i matematik, (Biologi, Fysik, Kemi.)

**) » 12 » » » » » »

†) » 10 » » » » » »

††) » 4 » » » » » »